

Борис Станіславович Познанський
(25.04.1841 р.– 27.09. 1906 р.)

***Борис Станіславович Познанський** – український етнограф, українофіл, випускник Білоцерківської гімназії 1859 року.*

Народився Борис Станіславович 25 квітня (за старим стилем 7 квітня) 1841 р. в містечку Стародуб Чернігівської губернії.

В містечко Стародуб був засланий його батько, будучи ще студентом.

Рід Познанських – дворянський рід. За сімейними документами Познанські походять із старої овруцької шляхти, як пише в своїх спогадах Борис Познанський, безперечно руської, яка в свій час спольщилася. Рід Бориса Познанського був незнатним, але мав свого родового герба, який називався “Позняк.”

Його рід походив із давніх великокняжих дружинників, затверджений у своїх правах дворянства литовськими князями.

Пращур Бориса Познанського Францишек Познанський герба “Позняк” визнаний у дворянському достоїнстві депутатським дворянським зібранням Волинської губернії на підтвердження цьому йому був виданий патент, написаний на пергаменті, із зображенням їхнього родового герба, який мав такий опис: на червоному полі білий рицар пробитий в лівий бік стрілою. На патенті був зображений на пурпуровому полі Мальтійський рицар, який був пробитий в лівий бік стрілою.

Коли малювався цей герб існували тільки Мальтійські рицарі, і таке зображення в високих чорних чоботях, в коричневих штанах і в білому мундирі, як пише в своїх спогадах Борис Познанський, в що міг перетворитися старий княжий дружинник Позняк в очах спольщених своїх предків, які взяли прізвище Познанських.

Хтось з пращурів Бориса Познанського володів якимось маєтком – селом Пржебиловищі, що знаходилося в Подільській губернії.

Дід Бориса був посесором (орендарем) в одному з маєтків графа Мечислава Потоцького в Балтському повіті в селі Кам'яному Броді Подільської губернії.

Дід його був греко-католицького віросповідання, три його сини також були висвячені греко-католицьким священиком.

Старший брат батька Бориса Познанського тобто його дядько та батько Станіслав Познанський виховувалися в уніатському Базиліанському Колегіумі.

Як зазначає в своїх спогадах Борис Познанський, що його батько та три дядьки були у вищих навчальних закладах. За сімейними списками 1833 р. його батько Станіслав Познанський 18-ти років, а дядько Андрій 20-ти років були вихованці Харківського університету, але чотири чоловіки два брати Познанських, Оліхович, і поміщик Харківської губернії Іванов були виключені з університету, і були зобов'язані протягом 24-х годин залишити Харків.

Виїхавши з Харкова Брати Познанські та Оліхович опинилися в Вільному (Вільнюсі), а Іванов – в Москві.

Дядько Бориса Андрій отримав диплом лікаря у Віленській академії, і після академії стає придворним лікарем у графів Браницьких в містечку Біла Церква. Інший дядько Бориса Познанського Ципріон закінчив Одеський ліцей, а Йосип Познанський закінчив Дерптський університет медичний факультет, за спогадами Бориса Познанського Йосип повністю онімечився.

Батькові Бориса Станіславу Познанському не вдалося закінчити Віленський університет. Причиною цьому стало не утримання ним злочинця, який пробіг через його кімнату, і вискочив у вікно, переслідуваний жандармами, а пізніше зрозуміло, що то був “політичний злочинець”. Станіслава Познанського звинуватили, що він його переховував, він був відправлений під суворий нагляд поліції в місто Погар Чернігівської губернії на посаду вчителя приходського училища. Згодом Станіслав Познанський був переведений в місто Стародуб на аналогічну посаду, там же народився Борис Познанський.

За спогадами Познанського: народився і зростав в непростий час, хоча Україна перебувала в складі Російської імперії, але відчувався сильний вплив польської шляхти, на той час поляки міцніше володіли Україною ніж до поділів Польщі, і приєднання її частини до Росії, сильніші впливи поляків були на Поділлі та Волині.

Про матір Бориса Познанського майже нічого не відомо, знаємо те, що була православною, вихованка Могильовського інституту, була віддана православним традиціям. За словами Познанського незважаючи, що по батьківській лінії всі були греко-католики, а прихід його матері православної в цю родину нічого надзвичайного не сталося.

Тітка Бориса вийшла заміж за офіцера Лук'янова, який був православний, ще одна його тітка вийшла за православного офіцера Дарагана поміщика Лофицького повіту. Можна зробити висновок, що в сім'ї Познанських була релігійна толерантність.

Борис Познанський спочатку вступив в Полтавську гімназію, там він навчався три роки, до смерті свого батька. В четвертий він пішов вже до Білоцерківської гімназії. Там він був на утриманні свого дядька Андрія, який служив в Білій Церкві домашнім лікарем в графів Браницьких.

За спогадами Бориса Познанського Білоцерківська гімназія незадовго до його вступу до неї була переведена із Вінниці. Склад учнів був польським, на той час коли він навчався при 250 – 300 католицьких гімназистів православних було 20 – 25 учнів. Вчителем закону Божого православного віросповідання в Бориса Познанського був отець Петро Лебединцев, який не був багато зайнятий, до нього ходило мало учнів. За спогадами Бориса Познанського в сьомому класі гімназії учнів православного віросповідання було тільки двоє, Борис Познанський та Микола Гвоздигов.

Пануючою мовою в Білоцерківській гімназії була польська. Коли Познанський перейшов до Білоцерківської гімназії йому було 14 років, тобто до цього закладу перейшов він в 1855 році. До переходу в Білу Церкву Борис Познанський не розмовляв польською мовою, бо в його родині розмовляли російською мовою, ця ж мова була в Полтавській гімназії. Хоча він чув польську мову від свого діда, але розмовляти так не навчився. Знав він і українську мову, навчився її від домашньої прислуги.

Борис Познанський навчився говорити на польській мові, коли вступив до Білоцерківської гімназії, а також перебуваючи в сім'ї свого дядька Андрія, і довгий час розмовляв літературною польською мовою.

Сполячився Борис Познанський під впливом шкільної та сімейної обстановки. Перші романи та повісті які він прочитав в Білій Церкві були на польській мові.

На той час в містечку відкрилася книжна лавка в якій продавалися тільки польські та французькі книги. Він був знайомий з усіма на той час новими книжками на польській мові, і майже всі їх прочитав. Російських книг крім підручників не було не кажучи про українську книгу. Хрестоматія Галахова та лекції по риториці та піїтиці вчителя російської словесності Білоцерківської гімназії Белоброва не могли замінити Борисові Познанському польської літератури, за його висловом, для нього на той час польські книги були духовною їжею.

Із його слів він не любив солдатчини, раніше гімназисти за десять кроків до появи начальства повинні знімати шапку та ставати на коліна.

Про вчителя російської словесності Белоброва в Познанського залишилися недобрі спогади, він його називав ненависним. Про нових вчителів Білоцерківської гімназії Кедрова та Трофимова в нього залишилися гарні думки.

Дядько Бориса Андрій мав завжди добрі стосунки з вчителями гімназії, офіцерами та іншими військовими, це відображалось на становленню світогляду молодого Познанського. Особливо молодому гімназисту

запам'ятався полковий ад'ютант кінного уланського полку Микола Рубець, який деякий час був в Білій Церкві. Саме від Миколи Рубця Борис Познанський перейняв збирати старовинні монети. Спілкуючись з такими людьми як Микола Рубець та іншими він поступово русифікувався, за його висловом відновлював в своїй пам'яті "російські традиції" в цьому йому допомагав вчитель російської мови гімназії Петров, відновивши в пам'яті Познанського поеми Пушкіна, та твори Рилєєва, але на жаль нічого не вивчалось з української тематики.

В 1859 році Борис Познанський закінчив Білоцерківську гімназію, і вступив в Університет Святого Володимира.

За його спогадами в Київському університеті було багато поляків, але були українці та литовці. Пануючою мовою в університеті була польська. На той час студентські гуртки були тільки польські, інші студенти жили розрізнено. Але в кінці 50-х на початку 60-х рр.

XIX століття в часи навчання Познанського в університеті українці створювали свої студентські гуртки, або земляцтва, називалися вони гміни, створювалися із студентів однієї гімназії. Були гміни Київські (двох київських гімназій), Житомирська, Немирівська, Білоцерківська та Мінська. Спочатку гміни мали характер земляцтва для взаємодопомоги друзів однієї гімназії. Згодом гміни стали не тільки гуртками взаємодопомоги, але почали підіймати культурницькі та просвітницькі питання, поступово починає формуватися хлопоманство, або гуртки українофілів.

Хлопоманство, або українофільство – народницько-культурницька течія української інтелігенції на Правобережній Україні кінця 50-х початку 60-х рр. XIX століття. Рух хлопоманів виник серед спольщених родів українців, які усвідомили, що потрібно служити українському народові, бо вони серед нього живуть, і самі українці.

Серед відомих хлопоманів були Борис Познанський, Володимир Антонович, Тадей Рильський, Павло Чубинський, та інші.

Хлопомани-студенти любили український народ, поважали його мову та звичаї, це приводило до непорозумінь з родичами та друзями. Але як зазначає Познанський дальшому розвитку хлопоманства завадило польське повстання 1863 р., щоб не польське повстання 1863 р. то можливо серед хлопоманів був не один Тадей Рильський, з його ясним розумінням духу народного з безмежною любов'ю до України.

Восени 1860 року Борис Познанський разом з іншими українофілами вирішив здійснити подорож по Україні, під час студентських канікул. Вони відвідали місця, які були пов'язані з славним минулим української землі, в тому числі і колишні козацькі землі. Мандруючи Україною Хлопомани зустрічалися з селянами, пояснювали їм їхнє становище, бажали селянам волі, їм хотілося бути ближчими до селян, надавали селянам просвітницьку допомогу.

В 1861 р. Борис Познанський залишив університет, він виконав свою обіцянку, яку він дав на сходах всіх гмін (земляцтв) університету, піти туди куди піде український народ.

Він відправляється в село Дударі Канівського повіту, щоб посилено допомагати селянам.

В Дударях він навчає грамоті селян, читає селянам українські книжки, пояснює їм основні положення реформи 1861 р. Перебуваючи в Дударях він не пориває відносин з своїми друзями по українофільському русі, Володимиром Антоновичем, Тадеєм Рильським, та іншими, ці відносини Борис Познанський зберіг до своєї смерті.

В квітні 1861 р. в Дударях Познанського заарештовують, в супроводі двох солдат він побував на похороні в Тараса Шевченка

Після його арешту друзі надавали допомогу, але згодом Бориса Познанського відпустили, він повернувся в Дударі. Знову мав добрі стосунки з селянами прожив там п'ять років.

В 1866 р. Познанський працюючи помічником ревізора в Катеринославській контрольній палаті був заарештований і висланий в Воронежську губернію під суворий контроль поліції.

Він був звинувачений в справі польського повстання 1863 р., а також в нього були знайдені виписки із журналу "Колокол".

Він був відірваний від рідного краю, потерпав матеріально. На Воронежчині служив каземним наглядачем, на винному заводі. В 1870 р. Борису Познанському було дозволено проживати в усіх місцях імперії за винятком столиць, і столичних губерній та "Зхідного краю" тобто України. Деякий час він проживав на Кавказі, а останні свої роки прожив на Воронежчині в повітовому місті Остроогожськ, як приватна особа.

Великого удару по Борису Познанському завдали чорносотенці, коли 26 листопада 1905 р. вбили його сина, який працював земським лікарем, цього він не міг витримати.

27 вересня 1906 р. він помер.

Крім того, що він був українофілом, був автором деяких праць: автор "Спогадів," в 1861– 1870 рр. він друкує на українській мові свою працю "Чумаки," також був автором твору "Весна в українському селі".

В Воронежській губернії він був єдиним етнографом, вивчав побут місцевого населення, писав етнографічні праці "Одяг Малоросів Воронежської губернії," друкувався в «Вестнике Европы», в російському журналі «По Морю и Суше», в журналі «Природа», та «Охота».

Білоцерківська гімназія часів навчання Бориса Познанського 1855-1859 рр.

Випускник Білоцерківської гімназії 1859 р. **Борис Познанський** (1841-1906), небіж лікаря, який служив у графів Браницьких. Борис Познанський відзначився діяльною участю в українофільському русі, до якого в другій половині XIX століття пристали такі постаті, як Володимир Антонович і Тадей Рильський. Познанський працював як етнограф (йому належать кілька глибоких розвідок на полі української етнографії), але більше відомі його спогади, надруковані в різні часи в "Киевской Старине".

Гімназія утримувалася за рахунок державних коштів, які поступали їй щорічно в сумі 8121 р., а також щорічно 2 тисячі її з свого 50 тисячного

капіталу, які були покладені на рахунок гімназії перераховувалися графом Браницьким.

Загальний вигляд Білоцерківської гімназії 1850-х років

Граф Браницький Владислав-Міхаел Владиславович, молодший син Ксаверія Браницького, фундатора Білоцерківської гімназії, був почесним попечителем гімназії з 2 листопада 1857 р. до 1866 р. Його обрало дворянство міста Білої Церкви. Граф Владислав був відомим меценатом науки та й сам займався дослідженнями. Він досліджував цукрові буряки, оскільки мав декілька цукрових заводів. Багато Владислав Браницький офірував на наукові дослідження в галузі орнітології, ботаніки та інших природних наук, якими особливо захоплювався його брат Констянтин Браницький. З його великої колекції було створено природничий музей Браницьких у Варшаві (сучасний

Природничий музей Польської Академії наук), була складена й природнича колекція, яку брати подарували Білоцерківській гімназії.

Білоцерківська гімназія часів навчання Б.Познанського по духу була польською: на 205-300 гімназистів-католиків було лише 20-25 православних учнів. У 1858-1859 навчальному році в сьомому класі Білоцерківської гімназії учнів православного віросповідання було всього двоє – Борис Познанський та Микола Гвоздигов. Панівною мовою була – польська. Але 14-річний хлопчина

не розмовляв польською – у його родині панувала російська, нею ж навчали і в Полтавській гімназії. Української мови він навчився від домашньої прислуги. Польської навчився перебуваючи у свого дядька Андрія, лікаря Браницьких. У книжковій лавці міста продавали книги французькою та польською мовами.

Загальна кількість учнів в БЦ гімназії на 1859 р. становила 247 учнів.

За соціальним походженням була наступна картина:

Дворян	–	223
Духовного звання	–	1
Різних Податкових станів	–	13
Іноземців	–	9
Євреїв	–	1

Кількість жителів в 1858 р. в Білій Церкві становила 17323 душі обох статей.

Іменний список вчителів та чиновників Білоцерківської гімназії 1858р.

1. Почесний попечитель Губернський секретар граф **Владислав Браницький**, походив із Київської губернії, за соціальним станом дворянин, за віросповіданням Римо-Католик, почесним попечителем гімназії з 2 листопада 1857 р., освіту здобув в Петербурзькому університеті, дійсний студент.

2. Директор Статський радник **Павло Науменко**, походив із Полтавської губернії, син офіцера, православний, в гімназії з 18 лютого 1856 р., освіту здобув в Харківському університеті, отримував 800 р. користувався казенною квартирою.

3. Інспектор Надвірний радник **Олександр Андрієвський**, народився в Полтавській губернії, син священика, православний в гімназії з березня 1846 р., закінчив Петербурзький головний педінститут, отримував 500 р. на рік, користувався казенною квартирою.

4. Законовчитель Православного віросповідання отець **Петро Лебединцев**, магістр Богослов'я, син священика, православний, в гімназії з 25 травня 1851 р., отримував жалування 300 р. на рік.

5. Законовчитель Римо-католицького віросповідання ксьондз **Мирослав Захарчик**, походив із Волинської губернії, за соціальним станом громадянин, в гімназії з 30 травня 1858 р., за віросповіданням Римо-католик, закінчив Петербурзьку римо-католицьку духовну академію, кандидат Богослов'я.

Старші вчителі:

1. Вчитель Російської та слов'янської мов Титулярний радник **Аполлон Гордзієвський**, народився в Київській губернії, дворянин, православний, в

гімназії 3 14 жовтня 1858 р., освіту здобув в Київському університеті св. Володимира, кандидат, зарплату отримував 400 р. на рік.

2. Вчитель математики та фізики Надвірний радник **Василь Вилуєв**, народився в м.Ревель Естляндської губернії, за соціальним станом купець, православний, в гімназії з 13 травня 1848 р., освіту здобув в Петербурзькому головному Педінституті, магістр хімії.

3. Вчитель Латинської мови Колезький радник **Отон Фон Мерс**, народився в Герцорстві Польському, дворянин, лютеранського віросповідання, в гімназії з 21 серпня 1841 р.

4. Вчитель історії Колезький радник **Лука Рафальський**, походив із Волинської губернії, син священника, православний, в гімназії з 28 липня 1858 р., закінчив Волинську духовну семінарію.

5. Вчитель російської словесності, наглядач закритого виховного закладу **Микола Петров**, народився в Чернігівській губернії, дворянин, православний, в гімназії з 21 березня 1856 р., закінчив Київський університет св. Володимира, кандидат, отримував 400 р. на рік, як вчитель, та 200 р. на рік із сум закритого закладу.

6. Вчитель математики та наглядач закритого виховного закладу Колезький секретар **Леонід Лапицький**, походив із Київської губернії, син офіцера, православний, в гімназії з 8 березня 1857 р., освіту здобув в університеті св. Володимира, кандидат.

7. Вчитель законодавчання, наглядач закритого закладу Надвірний радник **Микола Янчуковський**, народився в Чернігівській губернії, син протоієрея, православний, в Білоцерківській гімназії з 31 травня 1849 р., освіту здобув в університеті св. Володимира, дійсний студент, користувався казенною квартирою.

Молодші вчителі:

1. Вчитель географії губернський секретар **Микола Персидський**, походив із Чернігівської губернії, дворянин, православний, в гімназії з 20 травня 1857 р., закінчив Київський університет св. Володимира, дійсний студент, отримував 300 р. на рік.

2. Вчитель французької мови надвірний радник **Варфоломій Гросс**, походив із Франції, російський підданий, римо-католик, в гімназії з 16 вересня 1836 р. тобто перейшов із Вінниці, закінчив ліцей в м. Менпельє в Франції.

3. Вчитель німецької мови **Фердинанд Гофман**.

4. Вчитель малювання та чистописання Колезький секретар **Іван Осмолівський**, походив із Чернігівської губернії, дворянин, православний, в гімназії з 15 травня 1836 р. тобто перейшов із Вінниці, закінчив Новгород-Сіверське повітове училище, отримував зарплатні 250 р. на рік.

5. Наглядач за учнями Губернський секретар **Микола Лятошинський**, родом із Подільської губернії, син офіцера, в Білій Церкві з 1 травня 1857 р., отримував 200 р. на рік.

6. Наглядач за учнями губернський секретар **Йосип Каменський**, народився в Київській губернії, син священика, православний, в гімназії з 24 листопада 1857 р., освіти здобув в Київській духовній семінарії, користувався казенною квартирою.

6. Лікар **Йосип Крохмаль** походив із Австрії, російський підданий, лютеранського віросповідання, в гімназії з 21 грудня 1855 р., закінчив курс медичних наук Віденського університету, отримував зарплату 200 р. на рік із закритого виховного закладу і 198 р. із сум, учнів, які платили за відвідування лікаря.

7. Домашній вчитель **Олександр Гросгейм**, родом із Волинської губернії, син лікаря, лютеранського віросповідання, в гімназії з 3 серпня 1851 р., освіти здобув в Житомирській гімназії

Улюблені викладачі гімназії Б.Познанського – вчитель російської мови Микола Петров та учитель Закону Божого Петро Лебединцев.

Загальна кількість учнів гімназії в 1858/59 н.р.

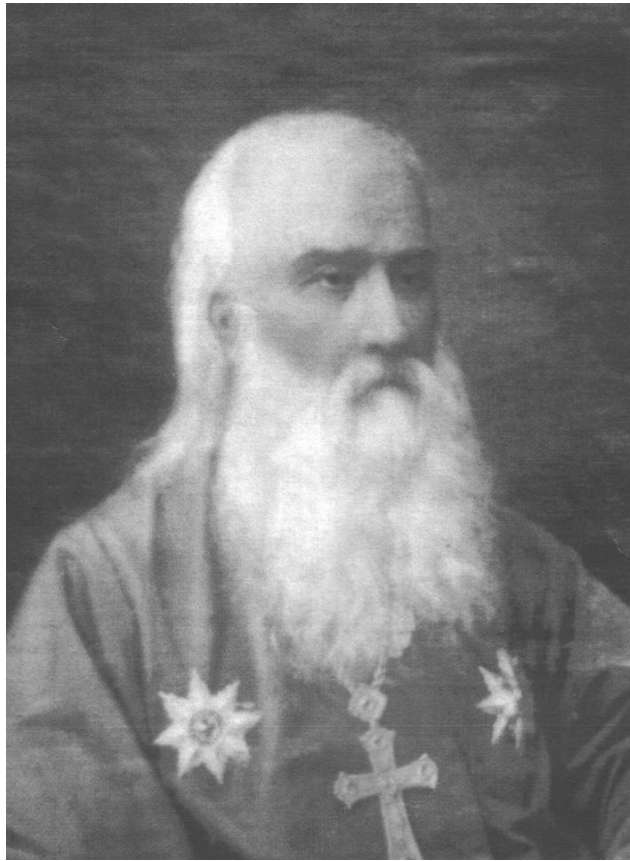
Закінчили повний курс гімназії 11 дворян та 1 іноземець, до закінчення курсу вибуло 39 дворян і 2 купці, всього 53 учні.

Форма учениць Білоцерківської гімназії

Форма учнів Білоцерківської гімназії

**о. Петро Лебединцев – вчитель Закону Божого БЦ гімназії,
наставник і улюблений викладач Познанського Б.С.**

Випускники Білоцерківської гімназії

На уроці зоології Білоцерківської гімназії